

■■■ A TÁRSAS KAPCSOLATOK VILÁGA ■

Az életminőség és a társas kapcsolatok – A házasság mint erőforrás – A modern család – Ostromgyűrűben – A papír nem számít? – A családon belüli és kívüli világ – Az egyenlőtlenségek forrása? – A boldog házasságok titka – Csonka családok – Esküvő utáni depresszió – A bizalom – A hitelesség kérdése – Kapcsolatok mint kockázati tényezők – Munka és szabadidő – Életszemléleti különbségek – A munka szerepe – Civil szervezetekben való részvétel – A gondviselő állam és a szabadságigény – Szellemközösségben

AZ ÉLETMINŐSÉG ÉS A TÁRSAS KAPCSOLATOK

Személyi dokumentumainkban állampolgárságunk és más személyi adataink mellett fel van tüntetve családi állapotunk is. Nem véletlenül. Most jutott eszembe egyik közéleti személyiségünk, akinek az esete mélyen elgondolkodtatott akkoriban. Egy lexikont állítottunk össze a feleségemmel, ehhez gyűjtöttük az adatokat. Az illető több oldalon sorolta fel, hogy milyen díjakban részesült, hol voltak eddig tárlatai, a személyi adataira (szülők, családi állapot, iskolai végzettség, munka- és lakóhely) vonatkozó részt azonban piros ceruzával áthúzta és odaírta, hogy ezek nem tartoznak a nyilvánosságra. Ehhez kétségkívül joga volt, de nekünk is ahhoz, hogy a nevéet kihagyjuk a lexikonból. Talán nem jól tettük, de minthogy nem szaklexikont, hanem közéleti lexikont állítottunk össze, arra gondoltunk, hogy egy szűk nyelvi-kulturális közösségen belül, mint amilyen a délvidéki magyarság, ennyi bizalommal tartoznak egymás iránt az emberek. Az illető természetesen rendezetlen családi körülményeit, bizonyára elégtelennek tartott iskolai végzettségét igyekezett a nyilvánosság elől takargatni.

Vélhetően a szüleit is szégyellte. Én éppen a szülőkkel szembeni viszonyulása miatt reagáltam érzékenyen, mert ezt oktalanul összekapcsoltam a klasszikus családmoddelllel érő, széles körben tapasztalható támadásokkal. Ismeretes, hogy az együttélés formái körül több évtized óta tartó, mondhatnánk világméretű vita zajlik. Az individualizmus prófétái a szeretet és az intim kapcsolatok világát, elsősorban a családot szeretnék szétzúzni azzal párhuzamosan, ahogyan az új életstílus úgyszólván a szemünk láttára morzsolja szét a korábbi közösségi kapcsolatokat, amelyek még olyan-amilyen védelmet nyújtottak az ember számára.

Mindezt annak kapcsán tartottam szükségesnek előrebocsátani, hogy kezembe került Richard Layard könyve, aki a boldogság

...az új életstílus úgyszólván a szemünk láttára morzsolja szét a korábbi közösségi kapcsolatokat, amelyek még olyan-amilyen védelmet nyújtottak az ember számára.

összetevőinek a feltárására vállalkozott. Nos, Layard – mindent összevetve – arra a megállapításra jutott, hogy a társas kapcsolatok (család, munkahely, barátok) kulcsszerepet játszanak az étellel való elégedettségérzésünk (boldogságunk) alakulásában. Természetesen nem a kapcsolat formáján, hanem a minőségén van a hangsúly. „Szükségünk van más emberekre, és igényeljük, hogy szükség legyen ránk”⁵⁴ – mondja Layard, akivel a kutatók teljes mértékben egyetértenek szerte a világon. A bensőséges kapcsolatok mibenléte ugyan tudományosan nehezen megragadható, a boldogsághoz viszont nélkülözhetetlen esszencia. Voltaképpen a bensőséges szeretetkapcsolat az, ami éltet és boldoggá tesz bennünket. Ha abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ebben részünk van, bizonyára jól érezzük magunkat, tökéletes a hormonális egyensúlyunk, nő az immunitásunk, ellenállóbbá válunk, tovább élünk.

Ha szeretetteljes kapcsolatokban van részünk, nemcsak jobban érezzük magunkat, hanem jobb a hormonális egyensúlyunk, nő az immunitásunk, ellenállóbbá válunk, tovább élünk.

A HÁZASSÁG MINT ERŐFORRÁS

A házastársak lelki és anyagi erőforrást jelentenek egymás számára, és azzal, hogy segítenek egymásnak, az élet minden terén eredményesebbnek bizonyulnak, mint az egyedül élők. A kölcsönös szeretet és vigasztalás mellett önmagában az együttlét is olyan elégedettségérzéssel jár, ami az egyedül élők számára ismeretlen. Felmérések sora igazolja, hogy a házasságban élő emberek egészségesebbek és tovább élnek.⁵⁵

Az emberek életminősége szempontjából korántsem mindegy, hogy milyen családi állapotúak. Ha 10 pontra becsüljük az átlagos boldogságszintet, akkor a válás 5 ponttal csökkenti boldogságunkat. A kevésbé boldog emberek hamarabb válnak el. Az özvegyesség érthetően még súlyosabb csapást jelent. Az sem mindegy, hogy együtt élünk valakivel, vagy összeházasodunk vele. Ha az együttélés mellett döntünk a házasság helyett, ez az életminőség szempontjából olyan különbséget jelent, mintha a jövedelmünk egyharmadával csökkenne. Az egyedülálló boldogságszintje 4,5 ponttal alacsonyabb a házasságban élőkénél. A Német Társadalom- és Gazdaságkutató Panel kimutatása szerint elég az embereknek megházasodniuk, és ettől már is boldogabbak lesznek.⁵⁶ Sőt már a házasság előtti egy-két évben is boldogabbak, mint amikor a házasság gondolata még meg sem fordult a fejükben. Az esküvőt követő évben a legboldogabbak az emberek, utána a boldogságérzetük érzékelhetően csökken, de mindvégig boldogabbak maradnak, mint a házasságkötés előtti négy évben voltak. Feltéve, ha közben el nem válnak. Elég a válás gondo-

⁵⁴ Richard Layard: *Boldogság. Fejezetek egy új tudományból*. Győr, 2007, Lexikon Kiadó, 73.

⁵⁵ Erről bővebben lásd Hódi Sándor: *Köszönöm, Drágám! Szerelem, szex, házasság a Vajdaságban. A házastársi konfliktusok pszichológiai és család-szociológiai vizsgálata*. Újvidék, 2006, Forum Könyvkiadó.

⁵⁶ Richard Layard: i. m. 72.

latával foglalkozni, máris boldogtalanabbá válunk. Akik válás előtt állnak, sokkal boldogtalanabbak, mint akkor voltak, amikor a válás gondolata eszükbe jutott. Vizsgálatok sora igazolja, hogy a válást megelőző időszakban az emberek egyre boldogtalanabbak. A válás kimondása után a legrosszabb. Ez a mélypont. Utána egy-két évre rá a férfiak többségükben visszatérnek régi boldogság szintjükre, a nők viszont még tovább szenvednek.

Richard Layard *Boldogság* című könyvében kitér arra a figyelemre méltó körülményre is, hogy a válások nem csak az érintett személyek boldogság szintjét csökkentik. Talán meglepően hangzik, de szoros összefüggés áll fenn egy adott nemzet boldogság szintje (társadalmi megelégedettsége) és a válások gyakorisága között. A válások gyakorisága ugyanis a társadalmi problémák sorával jár együtt, kezdve az öngyilkossági ráta emelkedésétől, a depressziósok, kábítószer-élvezők, alkoholisták és különböző lelki betegségben szenvedők számának növekedéséig.

A MODERN CSALÁD

A modern kor szétrombolta a tradicionális család szerkezetét és átalakította társadalmi funkcióját is. Elvált az otthon és a termelés, a munkaidő és a szabadidő. Ezekkel párhuzamosan a nyilvános és a privát élet. A helyzet azonban ennél összetettebb.

Sok családban a munkaidő nem fejeződik be a munkahelyen: a férfiak különmunka után néznek, a nőkre a házimunka terhe nehezedik. Mindazonáltal a modern család célja már nem az áruk és szolgáltatások közös produkálása, hanem a gyermeknevelés, amelyben ennek a házastársak szükségét és értelmét látják. Ezért, ha a modern család krízisééről beszélünk, ez alatt kevésbé gazdasági jellegű problémákra, hanem sokkal inkább az együttélés értelmének a válságára kell gondolnunk. Ez a válság sokkal általánosabb, mint gondolnánk. Közös problémaként is felmerülhet, egyszerre mindkét családtagnál, vagy külön-külön.

A fokozódó szükségletek, külső igények nyomásának hatására egyre magányosabbá válhatnak a családtagok, különösen, ha nincsenek gyerekek, akik értelmet adnának együttlétüknek. Gyakran az egymás iránti elvárások irreális növekedése tapasztalható, ami nem egyéb, mint különböző elvárások (személyi hiányosságok) házastársra történő kivetítése. A házastársak nem mindig tudnak egy személyben jó barátok, megértő társak, izgalmas szexuális partnerek, érzelmi és

Szoros összefüggés áll fenn egy adott nemzet boldogság szintje és a válások gyakorisága között.

gazdasági támaszok lenni. Ezeknek az igényeknek a nukleáris család általában képtelen eleget tenni, ezért megjelentek az együttélés különböző alternatív formái a nyitott házasságtól a szektákon át a kommunákig, lakóközösségekig. A posztmodern választási lehetőségek közé tartozik az azonos neműek együttélése is.

Az emberek menekülnek a kötöttségektől és a felelősségtől. Mind kevésbé kötelezik el magukat. A kapcsolatok egyre flexibilisebbekké válnak, könnyen felbomlanak, amit az emberek úgy élnek meg, hogy egyre „szabadabbak”. Csakhogy elkötelezettség, szilárd kapcsolatok nélkül fennáll az önazonossághoz szükséges tájékozódási pontok elvesztésének a lehetősége. A szabadság az élet kiüresedésével jár együtt, amely hamarosan a feleslegesség érzését kelti az emberben.

A modern ember menekül a kötöttségektől, ugyanakkor fokozottak benne a házassággal szembeni elvárások, hovatovább a lehetetlent várják egymástól a házasulandók. Azzal áztatják magukat, hogy a házastársuk helyettük majd mindent megold, ellensúlyozza hiányosságait, kárpótolja őket hiányosságaiért. Teljes, mindenre kiterjedő boldogságot várnak. Eszményien szép házaseletet, teljes önátadást, feltétlen hűséget, őszinteséget, testi-lelki összhangot. Ezenfelül azt várják el egymástól, hogy életük célt és értelmet nyerjen a másiktól. Szeplőtelen kapcsolatra és felhőtlen boldogságra vágyanak. Ezek az emberek nem a földön járnak. Erre az eszményi szerepre ugyanis senki a világon nem alkalmas. És miután ez az eszmény sok esetben elérhetetlen marad, a fiatalok csalódottak, elégedetlenkedni kezdenek egymással, vádaskodnak. Azok adnak hangot csalódásuknak első-sorban, akikből hiányzik az alkalmazkodási készség, akik legtöbb szempontból épp maguk alkalmatlanok az eszményi és tökéletes házasságra.

OSTROMGYŰRŰBEN

A házasságok többsége azért fut zátonyra, mert az emberek szélsőséges alternatívákban gondolkodnak, nem ismernek kompromisszumot. „Eszményi házasság – vagy semmilyen? Hány életet juttat zátonyra ez a képlet?” – teszi fel a kérdést Fekete Gyula.⁵⁷ Egyébként az élet más vonatkozásaiban az emberek korántsem ilyen kizárólagosak, tisztában vannak vele, hogy kompromisszumokra kényszerülnek, s hogy mindenért meg kell küzdeniük.

Nehéz megmondani, hogyan és miért vált egyeduralgódóvá ez a modell. Érdekes módon, miközben új generációk szemében minden

A modern ember menekül a kötöttségektől, ugyanakkor fokozottak benne a házassággal szembeni elvárások, hovatovább a lehetetlent várják egymástól a házasulandók.

⁵⁷ Fekete Gyula: Boldog házasságok titkai. Online. <http://nepesedes.hu/drupal/node/215>

„túlhaladott”, „korszerűtlen”, „elavult”, a házasságra vonatkozó eszményi állapot, a felhőtlen boldogság elvárása változatlanul megmaradt. Sőt az elvárások inkább nőttek annak függvényében, ahogyan egyre önzőbbé váltak az emberek, és egyre alkalmatlanabbnak bizonyulnak a házasságra. Ma már azok az „egymásnak való” házastársak sem tudnak kijönni egymással, akik néhány évtizeddel ezelőtt még boldognak mondták volna házasságukat.

Az emberek mintha elfelejtették volna, hogy a párválasztás után nekik maguknak kell erős várat építeni családjuk számára. Hogy fel kell készülniük mindenféle kihívásra, belső megingásra és külső hatások ostromára. Biztos menedéket csak együtt teremthetnek a maguk számára.

A társadalmi szokások, elvek, a normák, az erkölcsi alapfogalmak is változnak. Lehet ezeket ignorálni, de szíve joga minden emberpárnak, hogy a házasságon belül – összhangban a változásokkal – maga alakítsa ki együttélése normáit.

A PAPÍR NEM SZÁMÍT?

Fekete Gyula sok éven keresztül foglalkozott a házasság problémájával, és sorra vette az ellenérveket, a kifogásokat. Azt tapasztalta, hogy a házasság elleni érvek többnyire az együttélésre alkalmatlanok, a csődbe jutottak ingerült kifakadásai voltak, átlátszóan öngigazoló hivatkozások a sikeretlen, rossz házasságokra, vagy éppen álházasságokra.

A házasság elleni leggyakoribb érv, hogy a papír nem számít. Lehetséges, hogy a sikeres házasság csakugyan nem ezen múlik. Csak-hogy ritkán hallani „papír nélküli” boldog kapcsolatról. Azt viszont tudni, hogy a „papír nélküli” együtt élő párok kapcsolatban rohamosan csökken az utódok száma. Azok, akik a házassággal együtt járó jogi, társadalmi, gazdasági szempontokat nem vállalják, gyerekeket még kevésbé vállalnak.

A párok kapcsolat terén robbanásszerű változásnak lehetünk tanúi. A női emancipáció, a nagyarányú női munkavállalás, a szexuális „forradalom”, a gyorsan változó társadalmi valóság talaján az együttélés új formái jönnek létre. A folyamatot aligha lehet megállítani, ezek a kapcsolatformák azonban a házasságnál is kevésbé életképesek. Nem az a gond, mondja Fekete Gyula, hogy új együttélési formák jönnek létre, hanem az, hogy sem a régi, sem az új nem adja tovább az életet „azon a mennyiségi szinten, amelyen örökölte, és lehetőleg magasabb, a kor színvonalának megfelelő minőségi szinten”.⁵⁸ És minthogy en-

Azok, akik a házassággal együtt járó jogi, társadalmi, gazdasági szempontokat nem vállalják, gyerekeket még kevésbé vállalnak.

⁵⁸ Uo.

nek a kívánalomnak a házasságon kívüli kapcsolatformák kevésbé tudnak megfelelni, nemcsak életképtelen próbálkozásnak kell őket tekintenünk, hanem azon messze túl: kártékony, pusztító, antiszociális jelenségnek. Mert ha egy társadalomban tömegessé válnak az élet továbbadására alkalmatlan kapcsolatformák, az pusztítóbb a szegénységnél, a járványoknál és a háborúnál. „Még csak föl sem sejlik a nemek kapcsolatában sehol a világon az élet továbbadását biztosító olyan időálló forma, amely – akár csak részben is – az örökébe léphetne” a házasságnak, összegezi fejtegetését Fekete Gyula.⁵⁹

AZ EGYENLŐTLENSÉGEK FORRÁSA?

...ha egy társadalomban tömegessé válnak az élet továbbadására alkalmatlan kapcsolatformák, az pusztítóbb a szegénységnél, a járványoknál és a háborúnál.

A szeretet, a barátság, a család és a rokonság világára általában úgy tekintünk, mint ami túl van az anyagi világra jellemző elosztási igazságtalanságon – írja Michael Walzer.⁶⁰ Csakhogy a családon belüli világot gyakran megsérthetik a külső beavatkozások, például a családellenes állami intézkedések, vagy a család ellen gerjesztett közhangulat. A szeretet világát védeni kell ezekkel a külső támadásokkal szemben. És csak ritka, kivételes alkalomkor kell védeni a társadalmat egyes családok befolyásától – a nepotizmustól, a protekcionizmustól.

A család az egyenlőtlenség örök forrása. Nemcsak azért, mert gazdasági egység, melyen belül a gazdagság felhalmozódik és öröklődik, hanem azért is, mert emocionális egység, ahol a szeretetet illetően részrehajlás is felütheti a fejét. A családon és a rokoni szférán belül igen fontos elosztások keletkeznek: hozomány, ajándék, örökség, tartásdíj és különféle kölcsönös segítések, melyeket szokások, törvények szabályoznak. Elosztási szabály az is, hogy „tiszteld apádat és anyádat”. A házasság formáját olyan alapvető elosztási kérdésekre adott partikuláris válaszok szerint alakítják ki, mint hogy ki kivel házasodhat, ki kivel élhet, ki kivel hálhat, kinek kit kell tisztelnie. Ott, ahol az emberek szabadon szerethetnek és házasodhatnak, ez azért lehetséges, mert a szeretetet és a házasságot az adott kultúrában így értelmezik. A mi kultúránkban a házasságkötés már nem (első-sorban) gazdasági kérdés, a család egyre inkább átkerül a személyes kapcsolatok szférájába, ahol az emberek szabadon dönthetnek sorsuk alakulásáról. „A személyes kapcsolatok szférája azonban éppen olyan, mint a piac, csak az áruk mi magunk vagyunk. A szeretet, a vonzalom, a barátság, a nagylelkűség és a tisztelet individuális választásunk eredménye, s ezeket az érzéseket nagyon egyenlőtlenül osztjuk el.” – írja Richard Layard.⁶¹ Más személyes kapcsolatokkal szemben a

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Bujalajos István: i. m.

⁶¹ Richard Layard: i. m.

családi és rokoni szeretet nem feltételes. A család mint egyfajta jóléti állam garantálja a tagjainak a szeretetet és a biztonságot.

A BOLDOG HÁZASSÁGOK TITKA

Azoknak a házasságoknak az aránya, amit a házastársak boldognak tartanak, folyamatosan csökken az Egyesült Államokban. Az 1973–75 közötti időszakban a férfiak 70%-a, a nők 67%-a tartotta nagyon boldognak a házasságát. 1996–98-as időszakban végzett felmérés szerint a férfiak esetében ez 64%-ra, a nőknél 62%-ra esett vissza.

Ha a boldog családok titkainak a nyomába szegődünk, a szokásos tudományos átlagolással nem sokra megyünk. Nem csak a boldogság fogalmából adódó nehézségek miatt. Az igazi nehézséget az jelenti, hogy a boldog családok nem hasonlítanak egymásra, nem húzhatók egy kaptafára: „minden boldog család a maga módján az.”⁶² Sőt a boldogságban az egyes családtagoknak is külön egyéni arcuk van.

Sok évszázados tapasztalat alapján azonban a boldog házasság titkaira vonatkozóan megfogalmazódtak máig érvényes tapasztalatok. A legfontosabb talán így hangzik: „Ne menjen le a nap a te haragoddal!” „Több dicséretet, mint bírálatot!” „Viseljétek el egymást békeességgel!” Ez az a gondolkodás, érzésvilág, erkölcsi magatartás, amelyre két ember tartósan alapozhat. Figyelemre méltó körülmény, hogy ezek az alapvető etikai normák az emberek számára természetesen, elfogadottak. Tapinthatóan jelen vannak a szerelemben, a szexualitásban, a házasságban, a gyermekek nevelésében, az együttélés ügyeiben, örömeiben és gondjaiban. A boldog házasság érdekében sokszor elég tudatosabbá tenni őket.

Ennek az erkölcsi magatartásnak a következtében az a paradox helyzet figyelhető meg, hogy magánéletükben az emberek etikusabbak, felelősségteljesebben viszonyulnak egymáshoz, mint a társadalom a családhoz. És az igazi gondok itt kezdődnek. A klasszikus családmoddellért támadások a legbiztosabb jelei a társadalmi érték- és tudatzavarnak. Különösen a sajtó és a szórakoztatóipar jár élen a konzervatív házassági modell bomlasztásában. A hangadók kigúnyolják, kiközösítik azokat, akik konzervatív felfogásúak, és nem hódolnak be a nemi szabadosság divatjának.

A boldog családok nem hasonlítanak egymásra, nem húzhatók egy kaptafára: „minden boldog család a maga módján az.”

⁶² Fekete Gyula: i. m.

CSONKA CSALÁDOK

Rossz családi körülményeknek, a család szétesésének perdöntő hatása van az érintettek, különösképpen a gyermekek számára. Azok a gyerekek, akiknek a szülei elváltak, kétszer nagyobb valószínűséggel lesznek depressziósak felnőttkorukban, mint akiknek a szülei együtt maradnak. Ugyanez vonatkozik az iskolából való kimaradásra (kizárásra), és lányok esetében a fiatalkori terhességekre.⁶³ Számos kutatás alapján bizonyítottnak látszik a csonka családban, egyetlen szülő mellett való felnevelkedés személyiségkárosító hatása. Az ilyen sorsú gyerekek többszörösen veszélyeztetettek más gyerekekhez képest. Például 70 százalékkal nagyobb a valószínűsége, hogy 15 éves korukig valamilyen bűncselekményt követnek el, 50 százalékkal nagyobb a valószínűsége, hogy 20 éves korukra megfelelő végzettség híján nem találnak maguknak munkát, anyjuk nyakán maradnak, és nem csinálnak az égvilágon semmit. Se nem tanulnak, se nem dolgoznak.⁶⁴ Az sem segít sokat, ha az anya újránházasodik, vagy más módon csatlakozik valaki a csonka családhoz. Az egyszülős családból származó felnőttek esélye nagyobb, hogy problémás lesz a párvalasztásuk, gyakrabban végződik a házasságuk válással, és a korai halál leselkedik rájuk.

Azok a gyerekek, akiknek a szülei elváltak, kétszer nagyobb valószínűséggel lesznek depressziósak felnőttkorukban, mint akiknek a szülei együtt maradnak.

Ezek a riasztó adatok Amerikára vonatkoznak, ahol az apa nélkül való nevelkedés meglehetősen gyakori. Olyannyira, hogy mai amerikai gyerekek fele 15 éves korára már csak az egyik vér szerinti szülővel él. Az idősebb korcsoportokba tartozók 30 százaléka nevelkedett csonka családban.

Sokan találgatják, hogy miért a sok válás, és hogy miért nem jó a gyermekeknek, ha a szüleik elválnak. Amerikában elsősorban az anyagiakkal próbálnak mindent magyarázni. A pénz, a hitelkártya a válás legfőbb mozgatórugója. Ugyanakkor a válással a jövedelem a felére esik, állítólag 50 százalékban ez lenne a gyermek károsodásáért a felelős. Kevesebb idő marad a gyermekekkel való törődésre, és ha költözésre kerül sor, ami igen gyakori, megszakadnak a gyermek megszokott baráti kapcsolatai is.

ESKÜVŐ UTÁNI DEPRESSZIÓ

⁶³ Richard Layard: i. m. 68.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ *Magyar Szó*, 2008. december 1.

A bajok sokszor közvetlenül az esküvő után jelentkeznek. Fiatal házások körében egyre gyakoribb az úgynevezett esküvő utáni depresszió.⁶⁵ Sok fiatal nehezen tudja feldolgozni, hogy az esküvői

ceremóniával együtt járó nagy felhajtás, ünnepi szertartás után hirtelen rászakadnak a szürke, egyhangú hétköznapiak. Az angol és amerikai szakemberek titkos szomorúságról beszélnek, amelyet a fiatalasszonyok szégyellnek bevallani, a férfiak pedig igyekeznek elfojtani rossz érzéseiket. Az érintettek többnyire nem értik, hogy mi történik velük, csalódottnak érzik magukat, és ennek okát gyakran a partnerükben keresik. Hátha rosszul döntöttek, imádott választottjuk hátha mégsem az igazi. Árgus szemmel figyelik egymást, a bennük felgyülemelő feszültségtől függően apró-cseprő dolgokon is össze tudnak különbözni.

A statisztikák szerint, ha egy házasság túléli az első néhány kritikus évet, akkor valószínű, hogy hosszan tartó lesz. Olykor nem is kritikus évekről, hanem kritikus órákról van szó, amelyeket az esküvő felfokozott hangulatát követő mindennapi problémák okoznak.

A válaszok számának növekedését illetően nagy a magyarázkodás. Célszerű még az esküvő előtt egy kis emberismeretre szert tenni, és ezt-azt fontolóra venni. Bizonyos ismeretség után például elég jól meg lehet állapítani, hogy kiben mennyire lehet megbízni. A szépség, magasság, barna szem, javak, szexepil stb. helyett erre nem árt jobban odafigyelni. Megbízhatatlan emberrel semmilyen hosszú távú közös vállalkozás nem lehet sikeres. A házasság sem. A rosszul sikerült házasságok jó része ennek a figyelmen kívül hagyásából ered.

A BIZALOM

Nemcsak a házasság, minden emberi kapcsolat alapja a bizalom. Természettudományos alapon nehezen definiálható, hogy pontosan mit is értünk bizalom alatt, ám annál fontosabb szerepet játszik az életünkben. Talán nem is fenyegethet nagyobb baj egy közösséget, mint ha bizalmatlanná válnak egymással szemben az emberek, ha más mondanak, mint amit gondolnak. A bizalmatlanság, a hazugság szétroncsolja a közösséget, a normális élet szövetét.

Vannak társadalomkutatók, akik egy adott közösség minőségét kifejezetten a bizalom szintjével, illetve azt kifejező kapcsolati, „társadalmi tőkével” mérik.⁶⁶ A bizalom szintjét nehéz mérni, de nem lehetetlen. Az olyan típusú kérdésekből például, hogy mennyire lehet megbízni egymásban, valamelyest következtetni lehet a bizalom mértékére. Ilyen felméréseket sokszor végeztek, így tudjuk, hogy a különböző országok bizalmi szintje között igen nagy eltérések tapasztalhatóak. Brazíliában például a megkérdezettek 5%-a véli úgy,

Nem fenyegethet nagyobb baj egy közösséget, mint ha bizalmatlanná válnak egymással szemben az emberek.

⁶⁶ Robert D. Putnam: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, 2000, Simon and Schuster. Továbbá David Halpern: *Social Capital*. Cambridge, 2004, Polity Press.

hogy meg lehet bízni másokban, Norvégiában viszont 64%-uk.⁶⁷ A felmérési eredmények arra is rámutatnak, hogy a bizalom mértéke folyamatosan csökken. Az 1959 és 1998 közötti időszakban Nagy-Britanniában 56%-ról 30%-ra, Egyesült Államokban 56%-ról 33%-ra csökkent azoknak a száma, akik úgy vélték, hogy meg lehet bízni embertársaikban.

A válaszok megbízhatóságának ellenőrzésére mindig szükség van, erre vonatkozóan a kutatók szellemes kontrollvizsgálatokat végeztek. Többek között szándékosan pénztárcákat hagytak el az utcán, majd megnézték, hogy hol, melyik országban, hányan juttatták vissza jogos tulajdonosuknak. (Némi pénz mellett a név és a cím is megtalálható volt a pénztárcában). Nos, legtöbbször a skandináv országokban juttatták vissza a pénztárcákat, ami megfelelt a bizalommal kapcsolatos kérdőíves felmérés eredményeinek. Azokban az országokban, amelyekben a bizalmi index magasabb, az emberek becsületesebbek és megbízhatóbbak. Ennek a fordítottja is igaz, ahol kevésbé bíznak egymásban, ritkábban adják vissza a talált tárgyakat.

A társadalmi bizalom hiánya együtt jár az emberek megbízhatatlanságával, egymás kihasználásával, megkárosításával. „Ne hagyják magukat átverni, becsapni, megkárosítani!” – szól a „köztévé ügyvédjének” jól ismert szlogenje, aki melleleg produceri minőségében is felvesz adásonként negyedmilliót, meg műsorvezetői minőségében is.⁶⁸ Ez havonta kétfélmillió fix. Ennyivel az ember már könnyen osztogat másoknak tanácsot. De most nem erről van szó, hanem arról a deviáns társadalmi helyzetről, amelyben egymást átverni, becsapni, megkárosítani természetes, megszokott viselkedés, amelynek veszélyeire nem árt felhívni az emberek figyelmét.

A bizalom addig áll fenn, amíg sorozatos csalódások után az egyik ember nem vonja kétségbe a másik ember szavahihetőségét, s szavaiban megfogalmazódó szándék hitelességét, tisztességét. Sajnos napjainkban az adott szó nem elégséges fedezet az ígéretek beváltására, mondjuk egy munka elvégzésére, vagy egy kölcsönösszeg visszafizetésére. Sajnos erre vonatkozóan már a szerződések sem jelentenek garanciát.

A bizalomvesztés hihetetlen károkat okoz a társadalomban. A bizalom esetében ugyanis sokkal többről van szó, mint pusztán a szavahihetőség kérdéséről. A bizalom hatalmas lelki erőforrás: fenntartja, erősíti a másik emberbe vetett hitünket. Azt a hitet, hogy ha nehéz helyzetbe kerülünk, számíthatunk egymás segítségére. Akármilyen bajok, gyötrelmek, konfliktusok árán, de együtt, közösen képesek

Azokban az országokban, amelyekben a bizalmi index magasabb, az emberek becsületesebbek és megbízhatóbbak.

⁶⁷ Richard Layard: i. m. 75.

⁶⁸ Szemle. Honvédelem a magyar médiában. [2008. szeptember 9.] Online. www.hm.gov.hu

vagyunk magunkból mindent kihozni, amely által a helyzet megoldódik. Nemcsak a nehéz helyzeteket tudjuk megoldani, hanem magát a közjót is képesek vagyunk gyarapítani. Vagyis a bizalom olyan szellemi tőke, amely – ha fennáll – a lehető legjobban kamatozik.

A HITELESSÉG KÉRDÉSE

A bizalom alapja a hitelesség. De vajon mi által válik valaki hitelessé a szemünkben? És meddig őrzi meg a hitelességét? A válasz magától értetődőnek tűnik: amíg valakinek a gondolatai, szavai, viselkedése összhangban vannak egymással. A hitelesség esetében ennél többről van szó. Gondolatainknak és szavainknak nemcsak cselekedeteinkkel kell összhangban lenniük, hanem a világ egyfajta rendjével is. Azzal a renddel, amely meghatározza, hogy az adott kultúrában miként gondolkodnak az emberek a tisztességről, az igazságról, mit tartanak jónak, kívánatosnak, helyénvalónak. Tehetünk, mondhatunk bármit, aminek az igazsága felől meg vagyunk győződve, de ha szavaink, cselekedeteink nincsenek összhangban az adott kultúra elvárásaival, nem vagyunk hitelesek a többiek szemében.

Előállhatnak olyan helyzetek, amelyekben – a körülmények folytán – szavaink és cselekedeteink nincsenek összhangban egymással, ám utóbb kiderülhet, hogy az igazság, a helyénvalóság, a tisztesség közösségi elvét nem sértettük meg, ami nemcsak visszaadja hitelünket, hanem meg is erősíti azt. Erkölcsi értelemben nem róható fel a tájékozatlanságból vagy tudatlanságból fakadó tévedés sem.

Az életben gyakran kerül sor félreértésre, még gyakrabban vagyunk tudatos félrevezetés, manipuláció áldozatai. A félreértés könnyűszerrel tisztázható, amíg az emberek közvetlen kapcsolatban állnak egymással. A modern társadalomban azonban a kommunikáció, az emberek egymás közötti, személyes információcseréje – a kontroll lehetősége – mérhetetlenül beszűkült. Egyes felmérések szerint a korunk emberét naponta elérő információk több mint kilencven százaléka közvetítőeszközök révén jut el a tudatunkig, ami azt jelenti, hogy az információk jelentős hányadát nem áll módunkban ellenőrizni. Körülményes vagy csaknem lehetetlen felelősséget vállalni ismereteink és tudásunk 95 százalékáért, amelyet személyközi kommunikációnkban mi is továbbadunk, megjelenítünk. Nyomasztóan nagy annak a lehetősége, hogy tudatos manipuláció áldozataivá váljunk valamennyien.

Talleyrand volt az első, aki nemcsak alkalmazta, hanem ki is mondta: a beszéd arra való, hogy elföldjük valódi szándékainkat.

Gondolatainknak és szavainknak nemcsak cselekedeteinkkel kell összhangban lenniük, hanem a világ egyfajta rendjével is.

A kijelentés előzményének évezredes hagyománya van. A mások megtévesztésére irányuló csalárd szándék nem új keletű cselekvési stratégia. A hamisság, hazugság, hiteltelenség végig jelen volt a történelemben. Az ármány, az árulás, az álca, a tudatos megtévesztés azonban mindig megbotránkozató jelenségnek számított, soha nem vált bevett, elfogadott kommunikációs vagy viselkedési szokássá. Ez idáig. A közösségi élet mindig a bizalmon alapult.

Napjainkban kezdett ijesztő méreteket ölteni a bizalomvesztés. Hazugság áraszt el mindent. Ennek kapcsán jegyzi meg szellemesen *A hit, hitel, hitelesség* című írásában Gellért Kis Gábor: „Ha mégis ez lesz az uralkodó norma, szép lassan elindulhatunk hátrálva az óceán felé, ahonnan az élet hajdan a partra vetett bennünket.”⁶⁹

KAPCSOLATOK MINT KOCKÁZATI TÉNYEZŐK

A magányosokra kétszer olyan gyakorisággal csap le a halál, mint azokra, akik jó társas kapcsolatokkal rendelkeznek.

A bizalomtól és hitelességtől függetlenül önmagában véve is minden kapcsolat kockázati tényezőt jelent. Kedves ismerősöd, régi barátod, egykori osztálytársad, munkatársad ma még, ha találkoztok, a szemébe mosolyog, de holnap talán, ha elérkeztetek látja az időt, régóta melengetett hátsó szándékát megvalósítva hirtelen hátba támad, leteper. Akkor szánja el magát erre a lépésre, amikor a legkevésbé vagy rá felkészülve, amikor segítségre, megértésre lenne szükséged. Erről a keserves élettapasztalatról szólnak a drámák, regények.

Ezt a kockázatot vállalnunk kell. A család, a barátok, az emberek közötti jó kapcsolatok a biztonság és a boldogság forrását jelentik számunkra, vagyis nélkülözhetetlenek. Minél jobbak, szélesebb körűek társas kapcsolataink, egy-egy csalódás annál kevésbé visel meg bennünket. És minél többet törődünk másokkal, ápoljuk kapcsolatainkat, annál jobb formában maradunk.

Arról sokat hallani (bár korántsem eleget), hogy a magas vérnyomás, a túlsúly vagy a mozgáshiány megrövidítik az életünket. Kevésbé ismeretes, hogy a társas kapcsolatok hiánya ugyanolyan veszélyt jelent ránk nézve, mint a fenti tényezők együttvéve. A magányosokra kétszer olyan gyakorisággal csap le a halál, mint azokra, akik jó társas kapcsolatokkal rendelkeznek. A társtalanság veszélyesebb a dohányzásnál, amely „csak” másfélszeresére növeli az elhalálozás kockázatát.⁷⁰

A meghitt kapcsolat, az emberi melegség gyógytényező is. Mások irántunk tanúsított gyengéd figyelme, szeretete, együttérzése bizonyítottan hozzájárul a gyógyuláshoz és a fájdalom elviseléséhez. Az együttérzés következménye nemcsak abban nyilvánul meg, hogy

⁶⁹ Gellért Kis Gábor: i. m.

⁷⁰ Stefan Klein: i. m. 168.

a beteg gondosabban szedi a gyógyszereit, jobban vigyáz magára, hanem nagyobb reménnyel tölti el a gyógyulás lehetősége is. Értelmesebbnek látja az életét, mint ha senki sem törődik vele. Az az érzés, hogy magunkra vagyunk utalva, egyedül kell, hogy boldoguljunk az életben, csökkenti a szervezet ellenálló képességét, növeli a fertőzések veszélyét.

Összefoglalva a mondottakat: az érzelmi kapcsolatok védenek és gyógyítanak. Korunkban az emberek ennek a gyógytényezőnek a hiányát szenvedik meg legjobban. A társas létforma hozzátartozik az ember természetéhez. Az ember is, akár a közösségben élő állatok, pánikkal reagál az egyedüllétre. A magányt rosszul tűrjük, ezért társakat próbálunk találni. A társak ugyanakkor javítják életérzésünket, ami kapcsolataink megerősítésére serkent bennünket.

MUNKA ÉS SZABADIDŐ

A szabadidő nem pihenés és semmittevés, hanem a kapcsolatok ápolását szolgáló lehetőség, ami egybeköthető a pihenéssel, kikapcsolódással, regenerálódással, de a hangsúlynak a kapcsolatok ápolására kell helyeződnie. Ezért mondja azt Adam Smith, hogy a pihenés az ember számára azonos a szabadsággal és a boldogsággal.⁷¹

A jó közérzet szempontjából döntő a szerepe van a munkával töltött idő és a pihenés (a nyaralás, a hétvége, társalgás, szórakozás, sport, kikapcsolódás) arányának és ritmusának. Az ókori Rómában, a középkori Európában és (a szocialista forradalom előtti) Kínában a munkanapok és a pihenőnapok aránya 2:1 volt. A fejlett nyugati társadalmak az ötnapos munkahét bevezetésével, a két hét évi szabadsággal és a négy-öt ünnepnappal körülbelül most jutottak el erre a szintre.

Régebben nemcsak több szabadidejük volt az embereknek, de ésszerűbben is töltötték el, mint a modern társadalmak embere. A középkori keresztények és a kínai parasztok nem utaztak el nyaralni, hanem közösségi ünnepségeken és fesztiválokon vettek részt. Ezek az ünnepségek szerves részét képezték a közösségi életnek, ápolták kapcsolataikat, alakították, boldogabbá tették az egyének individuális életét.

A vakációzás új keletű jelenség. Akkor jelent meg, amikor a polgárok utánozni kezdték az arisztokratákat abban, hogy „kimenekültek” a városból a „friss levegőre”, a gyógyfürdőkbe, a hegyekbe vagy a tengerhez. Magát a vakáció szót is csak a XIX. század második felé-

Régebben nemcsak több szabadidejük volt az embereknek, de ésszerűbben is töltötték el, mint a modern társadalmak embere.

⁷¹ Bujalajos István: i. m.

től használjuk a „privát szabadság” jelölésére. A vakáció alapvetően individuális, legfeljebb családi jellegű. A posztmodern házastársak sokszor már külön-külön nyaralnak, mindenki magának pihen és szórakozik. Ily módon sok-sok ember egyedül ténferegvé tölti szabadidejét, a kiscsoportos óvodások szintjén, akik még nem ismerik a társas együttlét örömeit.

A társas életet ma felváltotta a „shoppingolás”. Nem sétálnak emberek az utcákon, hiába csalogatja őket a hamis díszletekkel „kitápétázott” nagyvárosi „művilág”, helyette lidércnyomásos autósordák araszolnak a végtelen utakon. Autó-autó hátán. Négy vagy hat sávban az úttesten, és két sorban az út szélén, járdákon. Hamis, művi a beszéd is. A tévében lárvaarcú politikusok a gazdasági fejlődésről vagy a recesszióról, a lemondások szükségességéről, az új programokról, a szeretet és béke világosságáról beszélnek. Üres papolás, erkölcsi prédikáció újságokban, rádióban, tévében.

A gazdag országok közül elsősorban Ausztráliában és az Egyesült Államokban dolgoznak az emberek legtöbbit. Sokkal tovább dolgoznak, mint Európában, jóllehet a munkával töltött órák számát illetően itt is jelentős különbségek tapasztalhatók. A gazdag európai országok közül a legtöbbet Angliában dolgoznak, majd Svédországban, Hollandiában, Dániában, Olaszországban, Franciaországban, Németországban. Franciaországban sokkal több nő dönt úgy, hogy inkább otthon marad és a családdal foglalkozik, mint Amerikában. Az egy munkaóra számított termelékenység mindkét országban ugyanakkora, a GDP azonban – a foglalkoztatottak eltérő számaránya miatt – Amerikában 40 százalékkal magasabb.⁷²

A társadalomtudósok vitatkoznak azon, hogy az életminőség szempontjából melyik a jobb megoldás:

1. lehetőleg minden munkaképes embert foglalkoztatni, és akár a szabadidőt is többletjövedelem érdekében munkára fordítani, vagy
2. nagyobb gondot fordítani a családi életre, az emberi kapcsolatok ápolására, művelődésre, szórakozásra.

Amerikában, aki csak teheti, látástól vakulásig dolgozik. A szabadidő és a kapcsolatok ápolásának a rovására is. Európában, aki csak teheti, otthon marad, és az emberek azt szeretnék, ha a kormány jelentősen csökkentené a munkaórák számát.

⁷² Richard Layard: i. m. 58.

Az egyik kontinensen így döntenek az emberek, a másikon meg amúgy. Szemlélet kérdése, ki miben látja a boldogság feltételeit. A társadalomtudósok közben kiderítették, hogy a boldogság nem növekszik arányosan a munkával töltött órák számával, hanem inkább csökken. Azokban az országokban, amelyekben több idő jut az élet más dolgaira, a boldogságszint magasabb.

ÉLETSZEMLELETI KÜLÖNBSÉGEK

Eszembe jutott egy kis történet, amely az egyszerű német turistáról és munkakerülő montenegrói atyafiakról szól. Elmondom, mert idekíváncozik.

A szorgalmas német ember, aki egész évben látástól vakulásig dolgozott, megérdemelt pihenőjét tölti az Adrián. Ám valami nem hagyja nyugton. Feltűnik neki, hogy a helyi lakosok egész nap üldögélnek egy padon, beszélgetnek, pipázgatnak, és a tengert bámulják. Idegesíti ez a naplopás, ezért egy napon megszólítja egyiküket.

- Mondja, uram, maga talán beteg?
- Dehogy, makkegészséges vagyok.
- Talán nyugdíjas?
- Dehogy, ahhoz még fiatal vagyok.
- Nem értem, hogy miért üldögélnek itt egész nap.
- Mit kellene helyette tennem?
- Kimehetne a tengerre halászni, aztán eladná a halakat. Szép pénzt kereshetne.
- És?
- Összegyűjtené a pénzt, és később vehetne egy halászhajót.
- És?
- Építhetne egy nagy konzervgyárat, ahol sok munkást foglalkoztathatna.
- Na és?
- Így nyugdíjas korára gazdag ember lehetne.
- És?
- Nem kellene többet dolgoznia, kiülhetne egy padra, és egész nap gyönyörködhetne a tenger hullámaiban.
- Éppen ezt teszem – válaszolta a montenegrói.

A boldogság nem növekszik arányosan a munkával töltött órák számával, hanem inkább csökken.

A német észjárású ember nem ismeri a tétlenkedést, határozottan, céltudatosan törekszik valamire. Izzad, gürcöl abban a reményben,

hogy fáradozása gyümölcseként egyszer eljön majd a megérdemelt pihenés, a csendes szemlélődés ideje, amikor elengedi magát, örül annak, hogy él, s részese annak a világnak, amely körülveszi. Az egyszerű montenegrói egy lépést sem tesz azért, amiért a német fáradozik, hiszen rendelkezésére áll az egész. Élvezi az életet.

Ezzel nem a munka szerepét és fontosságát szerettük volna megkérdőjelezni, amely az életminőség szempontjából kardinális fontosságú tényező. A munka-élet egyensúly fenntartása szempontjából azonban felettlébb tanulságos ez a kis sarkított történet. Megéri-e a többletmunka anyagi hozadéka, hogy feláldozzuk érte teljes életünket? Netán a munkamánia, a pénzhajhászás eleve a céltalanná vált, értelmét veszített élet előli menekvés lenne?

Ami a munkatevékenység természettel kapcsolatos funkcióját illeti, nevezetesen, hogy az ember „saját szükségleteinek rendeli alá” a természetet, olyan „sikerrel” járt, hogy ennek eredményeképpen ökológiai katasztrófa fenyegeti a világot.

A MUNKA SZEREPE

Annak idején az iskolában alaposan bebifláztuk, hogy a „munka tette emberré az embert”, és emelte ki az állatvilágból; és hogy munkája révén az ember saját céljainak a szolgálatába állítja, „megváltoztatja” és „saját szükségleteinek rendeli” alá a természetet.

A munka szerepének és mibenlétének marxista értelmezése időközben megváltozott, mondhatnánk – relativizálódott. A munkatevékenység az ún. posztmodern társadalomban is fontos szerepet játszik a személyiség kialakulásában, de mind hangsúlyozottabbá válik mellette a szabadidő felhasználása. Az alternatív életformák megjelenésével együtt a munka szerepe is jelentősen átértelmeződött, olyannyira, hogy egyre kevesebb a becsülete. Ami pedig a munkatevékenység természettel kapcsolatos funkcióját illeti, nevezetesen, hogy az ember „saját szükségleteinek rendeli alá” a természetet, olyan „sikerrel” járt, hogy ennek eredményeképpen ökológiai katasztrófa fenyegeti a világot.

A munka ma sem hobbi, ahogyan ezt száz évvel ezelőtt megjósolták, hanem jövedelemforrás, ugyanakkor értelmet ad az ember életének. A munkanélküliség nemcsak a jövedelemhiány miatt sújtja az érintetteket, hanem üressé, céltalanná is teszi sok ember életét. Lerombolja az egyén önbecsülését, és megszünteti a munkahelyen szövődött baráti kapcsolatokat.⁷³ A munkanélküliség halmozottan teszi boldogtalaná az embereket. Olyan anyagi veszteséggel és lelki sérülésekkel jár, amelyek akkor is éreztetik hatásukat, ha az egyén néhány év munkanélküliség után esetleg visszakerül a munka világába.

A munkahely az életminőség alakulása szempontjából fontos szerepet játszó kockázati tényező is. A basáskodó, beosztottjait

⁷³ l. m. 74.

semmibe vevő főnökök rizikófaktort jelentenek, növelve alkalmazottaiknál a szívbetegségek kockázatát – derült ki egy svéd vizsgálatból.⁷⁴ A Karolinska Intézet és a Stockholmi Egyetem kutatói majd egy évtizeden át követték több mint háromezer 19 és 20 év közötti svéd férfi sorsát, ez alatt 74 szívrohamot regisztráltak. A vizsgálatban résztvevőket arra kérték, hogy értékeljék munkahelyi vezetőiket. Mint kiderült, azokon a munkahelyeken, amelyekben a munkavezetők gyenge osztályzatot kaptak, 25 százalékkal magasabb volt valamilyen komolyabb szívprobléma kialakulásának a veszélye. Ha dolgozók négy éve vagy ennél több ideje dolgoztak rossz főnök irányítása alatt, a kockázat 64 százalékkal volt magasabb. De nemcsak a főnök, a munkaadó, hanem a munkatársak is kockázati tényezőt jelentenek. A munkahelyi légkör, az emberi kapcsolatok, az egymással való kommunikáció együttesen növeli vagy csökkenti leginkább a munkahelyi feszültséget, és károsítja az egészséget.

A basáskodó főnök és a rossz munkahelyi légkör káros hatása eltölpül a munkanélküliséggel járó veszélyekhez képest. Az életminőség rovására megy már annak a pusztta lehetősége is, hogy a munkanélküliség réme fenyegeti az embereket. Kimutatták, ahogyan nő a társadalomban a munkanélküliség, annak arányában csökken az adott nép boldogságszintje, beleértve azokat az embereket is, akik még dolgoznak. Külön problémát jelent a munka értékelése, a jövedelem. Az sem lényegtelen, hogy milyen körülmények között dolgoznak az emberek, ki milyen ellenőrzést gyakorol fölöttük. Ugyanakkor az is nagyon fontos, hogy valamelyest testhezálló munkát végezzünk, örömeinket leljük abban, amivel életünk jelentős részét eltöltjük.

A volt szocialista országokban a gyárak bezárása, az egykori szövetkezetek és állami birtokok privatizálása, felszámolása miatt válnak százezrek munkanélkülivé. A privatizáció során semmiből milliommossá vált új tulajdonosok, akik felelősséget vállaltak a megvásárolt gyárak üzemeltetéséért, megszegve törvényes kötelezettségeiket, könnyűszerrel megszabadulnak az emberektől. Nyugaton sem volt ritka az elbocsátás, felmondás, kirúgás, eleddig azonban ésszerűsítés, átszervezés, reorganizáció, transzformáció, technológiai felesleg címén vesztették el az emberek munkahelyüket. Kapóra jött a pénzügyi világválság, amelyre mindent rá lehet fogni, végkielégítést sem kell fizetniük a munka nélkül maradt százezreknek.

Az emberek sztrájkokkal, tömegtüntetésekkel fenyegetőznek itt is, ott is. Egyelőre eredménytelenül. A pénzszerzés parancsától hajtva a rendszer igyekszik mindent automatizálni, gépesíteni, az emberek

A válaszok mellett a munkanélküliségi ráta az, ami legjobban kifejezi egy társadalom életérzését és boldogságszintjét.

⁷⁴ Magyar Szó, Gyógykalauz, 2007. november 27.

alkalmazása gazdaságtalanná válik, ezért igyekezzenek tőlük megszabadulni. Ahogy az első ipari forradalom csökkentette a függőséget emberi izomerőtől, az információs forradalom csökkenti a függőséget maguktól az emberektől mint termelőktől. Sőt a bankok és tőzsdei cégek ma már nem is a termelésben, hanem a hitelpolitikában, pénzügyi spekulációkban látják a korlátlan pénzteremtési lehetőséget. Az egyre növekvő munkaerő-feleslegek most „az éhínség és erőszak áldozataiként, hajléktalan koldusokként, szociális ellátottként vagy a menekülttáborok lakóiként jelennek meg”.⁷⁵

CIVIL SZERVEZETEK BEN VALÓ RÉSZVÉTEL

A társas kapcsolataink egy része a civil szervezetekben való tevékenységhez kötődik. A civil szervezetekben való részvétel is javítja az emberek életminőségét és boldogságérzetét. A Harvard Egyetem szociológiaprofesszora, Robert Putnam kutatásai során megállapította, hogy az Egyesült Államokban folyamatosan csökken azoknak az embereknek a száma, akik tagjai valamilyen civil szervezetnek. Minden nemzedék alacsonyabb részvételi arányban kapcsolódik be a társadalmi életbe, mint az előtte járó nemzedék. Amerikával szemben Nyugat-Európában a szervezeti tagság nem csökkent egyik országban sem.⁷⁶

A kívánatos az lenne, ha az emberek mind nagyobb számban vennének részt a közügyekben. Ez azt jelentené, hogy sikerült tisztázniuk magukban, hogy csak együtt képesek megteremtteni azokat az életkörülményeket, amelyek elengedhetetlenül szükségesek életminőségük javítása érdekében.

Családunkon és munkahelyükön kívül ezek a közösségnek nyújtanak alkalmat arra, hogy az emberek hasznosítsák képességeiket a közjó érdekében. Talán nem gondolunk rá, de a politikai közösség is a közjó végett létezik. Az állam, a pártok, szervezetek elvileg mind ebből merítik létük igazolását és értelmét.

Az emberek azért hoznak létre különböző társaságokat, egyesületeket, és alkotnak közösségeket, mert miközben a közjó érdekében tevékenykednek, lehetőségük nyílik képességeik kibontakoztatására is. A maguk alkotta közösségekben az emberek lelkiismeretbeli kötelessége a szabályoknak való engedelmség. Az emberek a közjó érdekében tanulják meg azt, hogy ne vonakodjanak megtenni mindazt, ami tőlük telik, ugyanakkor ne lépnek túl illetőségi körüket. Ez a tapasztalat nélkülözhetetlen a hatalom ellenőrzéséhez, a

Minden nemzedék alacsonyabb bizalomszinttel kapcsolódik be a társadalmi életbe, mint az előtte járó nemzedék.

⁷⁵ David C. Korten: *Tőkés társaságok viláгурalma*. Budapest, 1994, Kapu.

⁷⁶ Richard Layard: i. m. 87.

szolidaritásérzés kifejlődéséhez, az emberi javak igazságos elosztását célzó reformokhoz.

A közös emberi feladatokban vállalt együttműködés személyes tapasztalata nélkül az emberek másként viselkednek, mint ott, ahol nagy hagyománya van a társulásnak, párbeszédnek, együttműködésnek.

SZELLEMKÖZÖSSÉGBEN

Amikor az egyházak a teremtésről és az üdvösségről elmélkednek, általában szem előtt tartják az emberi nem természetes egységét. Az emberek egységét képező köteléket abban látják, hogy az emberek valamennyien „isten gyermekei”, akik szeretetközösségben élnek. Elméletileg. A gyakorlatban más a helyzet. A szeretetközösség megvalósulásának sok akadálya van bennünk és körülöttünk, ezért az emberek jó része magányosan él. Nemcsak az önzés emel válaszfalakat az emberek közé, hanem a fejükben levő élethazugságok is megakadályozzák őket abban, hogy bizalommal legyenek egymás irányában, s ne csak szellemközösséget alkossanak, hanem a közjó megvalósítására törekedve közvetlen kapcsolatba kerüljenek egymással.

Ezeknek a gondolatoknak a kimagasló értékét el kell ismerniük azoknak is, akik az ember önmeghatározó, önteremtő képességét helyezik a teremtő isten helyébe. Ha az ember csak önmagának tartozik felelősséggel, ha legfőbb érték a teremtő szabadság, ez még szorosabb egzisztenciális viszonyt tételez fel ember és ember között. Ha autentikusan akarunk élni, el kell fogadnunk azt az emberi állapotot, hogy önmagunkat csak mások által tudjuk megteremteni, s üdvöt csak attól a közösségtől remélhetünk, amely értelmet ad létezésünknek. Ha az ember természete nincs előre programozva, ha létét és személyiségét önmaga teremti szabadon, felelőssége sokkal nagyobb, mintha sorsának alakulását egy abszolút lény akaratával magyarázza.

De vajon mennyire van tisztában az ember helyzetével? Rendelkezik-e megfelelő tudással ahhoz, hogy autentikus életet tudjon élni? Van-e valamilyen gyakorlati alapja annak a feltevésnek, hogy teremtő szabadságának, művészi intuíciójának, gondolkodásának, tudatának köszönhetően bizvást rábízható a teremtés?

Ezekkel a kérdésekkel kapcsolatosan joggal merülhetnek fel bennünk kétségek. Az emberek ugyanis nem nagyon járják be a gondolkodás végtelennek látszó lehetőségeit és tereit, hanem megelégszenek azzal, amivel éppen tömik a fejüket, még akkor is, ha ennek a tudásnak

Ha autentikusan akarunk élni, el kell fogadnunk azt az emberi állapotot, hogy önmagunkat csak mások által tudjuk megteremteni...

nincs érvényes üzenete számukra. A gondolkodás kényszerpályáinak a következtében az egyének közötti különbség korántsem olyan nagy, mint azt hinnénk. Óvakodnunk kell attól, hogy eltúlozzuk az ember egyediségét és egyszerűségét. A különbségeket a pszichológia is hajlamos mértéktelenül túlbecsülni, holott ami a tudatot illeti, inkább a nagyfokú hasonlóság az, ami szembetűnő.

A nagy élethazugságok, illetve a tudattal való manipulálás kérdéskörének külön fejezetet szentelünk. Előbb lássuk magát a létezés tudatosságát. Mi van ma az átlagember fejében? Mit tud a világról? Hogyan látja önmagát és helyzetét?

